

A VAJDASÁGI MAGYAR DIÁKNYELV NAPJAINKBAN

MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ

A magyar diáknyelv iránti érdeklődés nem új keletű. Már a múlt században is jelentek meg közlemények a diákok beszédéről, szóhasználatáról, szólásairól. A *Magyar Nyelvőr*ben számolt be Jenő Sándor a fővárosi diáknyelvről, Barcza József debreceni diákszavakról és szólásmódokról, Csefkó Gyula a bajai diáknyelvről stb. 1898-ban tette közzé Dobos Károly *A magyar diáknyelv szótárát*. Ezt követte Parászka Gábor *Diákszótára* 1915-ben. A két világháború közötti időszakban csupán szórványosan jelentek meg olyan írások, amelyek a diákok nyelvhasználatáról szólnak. 1972-ben látott napvilágot Matijevics Lajosnak *A vajdasági magyar diáknyelv* című könyve. Jelenleg előkészületben van az MTA Nyelvtudományi Intézetében egy diáknyelvi szótár.

Matijevics Lajos sokat foglalkozott a nyelvi rétegeződés kérdéseivel. Említtet művén kívül az 1979-ben megjelent könyve, *Az utca nyelve* is erről tanúskodik. A *Vajdasági magyar diáknyelv* voltaképpen doktori értekezésnek készült, a szerző egy évtizednyi munkájának eredménye. 1961-től 1968-ig gyűjtött huszonhat vajdasági helység harmincnyolc iskolájában. Mintegy ezeröttszáz szót és kétszáz szókapcsolatot szótárazott, néhány szó elterjedtségét térképen is ábrázolja. Művében a szerző foglalkozik a diáknyelv keletkezésével, mibenlétével, a diákszókincs gazdagításának módjaival. Szerinte a tanulók csoportnyelvének a kialakulásához a következő tényezők járulnak hozzá: a közösséghez való tartozás érzése, a kívülállóktól való elkülönülés igénye, szembeszegülés a felnőttekkel, tréfálkozás, csúfolódás, utánzás, vagánykodás stb. A diáknyelv olyan sajátos beszéd, amely csak szókincsében tér el az irodalmi nyelvtől, a köznyelvtől és a népnyelvtől. A diákok főleg játszi szóképzéssel, szócsonkítással, szóferdítéssel, a tárgyképek hasonlóságán alapuló névátvitellel, továbbá szókölcsonnésszel gazdagítják szókészletüket. Főleg az argóból vesznek át szavakat, de a szerb nyelvből, a németből és a cigányból is merítenek.

Jómagam korábban a nyelvi rétegeződésnek inkább elméleti kérdéseivel foglalkoztam, csupán a nyolcvanas évek derekán kezdtem el szavakat és más

lexikai egységeket gyűjteni. Történetesen én is diáknyelvi szavak és kifejezések iránt érdeklődtem, egyrészt idegennyelv-szakos hallgatóimtól, másrészt pedig a *Képes Ifjúság* Nyelvi játszótér című rovatának olvasóitól. Meglepődve tapasztaltam, hogy számos olyan szó bukkan fel, amely Matijevics kollégám könyvében nem fordul elő, vagy másképpen szerepel. Az igaz, hogy nekem néhány olyan helységről is van anyagom, ahol Matijevics nem végzett gyűjtést (Csernye, Horgos, Ürményháza), de ez önmagában nem bizonyul elegendő magyarázatnak a jelenség megvilágításához. Azt hiszem, hogy inkább másról van szó, mégpedig a diáknyelv természetéről. Mivel mindig más és más korosztály kerül diákkorba, nyilvánvaló, hogy nyelvezete sem teljesen azonos az előző korosztályéval. Persze az egyik generáció sok mindent átvesz a másiktól, megvan a nyelvhasználat folytonossága, viszont újít is, szükségleteinek megfelelően alakítja a maga nyelvét. A diáknyelv tehát változékony. Egyáltalán nem kell csodálkozni azon, hogy az én gyűjtésemben szereplő korosztályok nyelvhasználata némileg különbözik azokétól a korosztályokétól, amelyekkel Matijevicsnek volt alkalma találkozni, hiszen az utóbbiak jószerivel szülei lehetnek az előbbieknél.

Jellegzetes példaként szolgálhat az elégtelen osztályzat megnevezéseinek sorozata, amely Matijevicsnél ötvennégy címszóból áll, ennyiféleképpen neveztek meg a hatvanas években diákjaink az egyest. Csupán néhányat említek közülük: ász, búger, cövek, daci, gamesz, kampó, keca, szalmaszál, villanykaró stb. Az én gyűjtésemben további tizenegy változata van az egyesnek: betolej (Matijevicsnél betli van), bika, firka, gamcsi (a gamó származéka lehet), hosszú meg egyenes, kancsi, karó, monying, pálca, valamint a villám (a dupla egyes megjelölésére) és a betony (amely három egyes osztályzat közös nevéként szerepel). A matematikaóra Matijevicsnél tizenhét változatban fordul elő (halálóra, makszióra, mat, mate, matek, matesz, matéz, matézis, matex, mati, matúra, matyematika, matyes, matyi, matyika, szanyó, utolsó ítélet). A nyolcvanas évek diákjai tovább gazdagították a megnevezéseket az algebrai értetlenséggel és a tört-csapdával. A kerékpárt is különféle néven emlegették negyed évszázaddal ezelőtt a diákok: bicaj, bringa, cajgli, cikli, kenyérgőzös, zajgli és a többi. Mai utódaik kiötlötték még a bajszot, a bicaklit, a csoppert, a drekket és a drótkecskét.

Napjaink diáknyelvében olyan szavak is találhatóak, amelyek Matijevics Lajosnál más alakban, illetve más jelentésben fordulnak elő. A 'biológia' jelentésű biosz mellett újabban megjelent a bioszk, a 'lány' jelentésű cica szó helyett a hatvanas években a cicuka járta, a kövér gyerekekre nemcsak azt mondják, hogy dagi, hanem azt is, hogy dagadt, korábban a földrajz egyik nevéként nem a fölcsi szerepelt, hanem a förcsi. További alakmódosulások: liba = leány (Mat. libi), nőcike = lány (Mat. nőci), riba = lány (Mat. ribi), smárol = csókol (Mat. smároz), subli = puska (Mat. sufli), tásec = táska (Mat. tasek). Adatközlőimnél a bedilizik inkább 'meghülyül, megzavarodik' értelemben fordul

elő, Matijevics szótárában 'elégtelen osztályzatot kap' a jelentése, a bezúg színönimája; a nyolcvanas években 'beír' jelentésben is használatos a beköp ige, a hatvanas években viszont 'érdekeset mond', 'elárul', 'tévesen mond' volt az értelme; a csörög ige negyedszázaddal ezelőtt 'táncol' vagy 'hadar' jelentésben fordult elő, napjainkban 'táncol' vagy 'telefonál' értelemben használják; Matijevicsnál a kengur rendőrré utalt, újabban ausztráliaiakra mondják, hogy 'kengurúék'. Egyéb jelentésváltozások: bibi = nehézség (Mat. = növénytan), csirke = lány (Mat. = az osztály legalacsonyabb tanulója), falaz = segít (Mat. = felel), kampó = orr (Mat. = egyes), piszi = orr (Mat. = pisztoly), tanti = nagynéni (Mat. = tanár).

Gyakran megtörténik, hogy a diáknyelv köznyelvi szavakat ruház fel más értelemmel. Ez különösen igék esetében tapasztalható. Napjaink diáknyelvében számos példája van az efféle szóhasználatnak: abál = tud, jól felel (közny. = belső részeket ízesített lében rövid ideig főz), bedob = megeszik valamit (közny. = belülré, valamibe juttat), beleesik = beleszeret (közny. = valaminek a belsejébe esik, valamely helyzetbe jut), béna = ügyetlen, csúnya (közny. = mozgásképtelen), beszív = lerészegedik (közny. = valamit a tüdejébe juttat), eldob = elvisz (közny. = magától távolabbra tesz, félredob, megváltik valamitől), elmar valakit valakitól = elcsábítja a barátját v. a barátnőjét (közny. = állat másik állatot elűz magától, valakit valahonnan elűldöz), fríz = frizura (közny. = germán népcsoport), gödör = pizzeria, pizzasütőde (közny. = kerek mélyedés a talajban), kever = táncol (közny. = forgat, egyesít, megváltoztat), kifog valakit = jární kezd vele (közny. = kivesz valahonnan, leszedi a lószerszámot stb.), kihül = lenyugszik (közny. = melegét elveszíti, elhűl), kiszúr = rászáll valakire, nem tágít tőle (közny. = szúrva kilyukaszt, kellemetlen feladatra kiszemel, kiválaszt valakit), lemar = csókolózik (közny. = lerág, leválaszt, leszid), letol = leszid (közny. = lejjebb v. lenti helyre tol), lóg = szökik az óráról (közny. = megtámasztás nélküli helyzetben van, lefelé húzódik stb.), ősök = szülők (közny. = igen régen élt felmenő ági rokonok, valamely nép régen élt nemzedékei együtt, valaminek eredeti változata), nyivákol = énekel (közny. = macska elnyújtott, éles hangot ad), nyakal = nagyban eszik (közny. = mohón iszik), nyomul = kábftószerezik v. jár valakivel (közny. = haladni igyekszik, tódul), nyúzás = felettetés (közny. = állatról a bőrének folyamatosan való lefejtése), saru = cipő (közny. = egyszerű lábbeli, szíjjal felerősített talp), szörnyű = rossz (közny. = borzalmas, utálatos, nagy fokú).

Gyűjteményemben számos változatuk található a fiúra, ill. férfira, valamint a lányra, ill. nőre utaló megnevezéseknek. A hatvanas évekbeliekhez képest a következők számítanak újnak: cucci pofa, fasz, faszika, fickó, hapsi, haspek, kisöreg, komá, kullogó, legfny, muki, pajti, pantalló, pasas, sumcik, típus (ezeket fiúra mondják), bébi, buksza, cica, cicus, cura, csajszi, csirke, fehérnép, jenő (= jó nő), liba, maca, pipi, pipike, punci, szeszi, szesztra, szoknya, zenszka (ezeket pedig lányokra).

A diáknyelvi szavak közt sok ötletes képződmény, találó megnevezés van: bolhász (=biológianár, biológus), bubori (=pattanásos gyerek), elszárnyalt (=kibójták az iskolából), galacsintúró (=a tanár kedvence), házimalac (=aki mindenki uzsonnájából kéreget), idegölés (=dolgozat előtti izgulás), Júdás apostol (=árulkodó személy), kípittyent (=kiöltözött), kobakborító (=sapka), lócitrompofozó (=segédszemélyzet, pedellus), rápöfent (=cigarettára gyújt), seprúnénikék (=takarítónők), sulibakter (=pedellus).

A diáknyelvnek sajátos állandó szókapcsolatai jönnek létre, olyasfélék, mint a szólások. Matijevics anyagában szerepel többek között a csikorgatja a fogaskereket (azaz sokáig gondolkodik), az Ez már döfi! (vagyis ez igen, ez jó, ez megfelelő), a megalszik a tej a szájában (vontatottan, nehézkesen felel), a melegíti a széket (sokat tanul). Az én gyűjtésemből valók a következők: a fején csírázik ki (unja már), A kis cukrosomat nem? (Még csak az kéne!), akkora egyest kap, mint a huzat (biztosan rossz jegyet kap), behúznak neki (egyest kap), behúzott egy karót (egyest adott), beköpött neki! (jó kérdést kapott), belerúgott a fejébe (részeg), beletört a gedorája (nem sikerült neki), be van állva (részeg), egy kicsit erősebb az ásványvíztől (nagyon rossz tanuló), eredj a hűvös oldalra! (Hagyj békén!) Ez már nem semmi! (Ez aztán valami!) Frászt kapott (megpofozták), füstszagot érzek! (szégyenben maradt valaki, azaz leégett), gáz alatt van (részeg), gyerünk Kínába! (menjünk v. nézzünk el a kínai vendéglőbe!) Háj vagy! (rendesen viselkedik), halálían unalmas (nagyon unalmas), harangoztak misére (csöngettek), hogyha fogaidat félted, fogorvos-tól kell félned (nyugtatósul mondják), Hozzál tűzbe! (Gyufát kérek!), hülyére issza magát (berúg), igyál vizet! (ne unalmaskodj!), jól megszívta! (jól rátett!, azaz pórul járt). Jó vagy! (rendesen viselkedik), Kapard le a táblát! (Töröld le a táblát!), kiadta az útilevelet (összeveszett vele), Ki ne röhögjem a belem! (Na ne mondd!), lábat kapott (megszökött az órától), majd meghaltam (nagyon jót nevetett), Megfőzünk egyet? (1. Kártyázunk?, 2. Kosárlabdázunk egy kicsit?), megpukkad a röhejtől (nagyot nevet valamin), Ne játssz! (Ne viccelj!), Ne nyikorogj! (Ne sopánkodj, hogy nem tudsz semmit!), Nikotinhiányom van! (idegességében rá kell gyújtania), Nyald le a táblát! (Töröld le a táblát!), nyírja a népet (órán minden felelő rossz osztályzatot kap), olyan a haja, mint a güzü (kócos), olyan a szeme, mint a szárma (másnapos), szárazon hagy (szakít vele), szétrúgja a port (összeveszik valakivel), széttúrja az anyagot (jól tudja a leckét, a tananyagot), tífusza van (elege van belőle), totál hulla (fáradt), trappban megy (sietve halad), ugráltat, mint a bakkecskét (tornaórán a tanár), Úgy bírom! (Ki nem állhatom!), Valaki ég! (szégyenben marad), Valami ég! (szégyenben marad valaki).

Miért érdemes újra meg újra bepillantani a diáknyelv életébe? Azért, mert olyan nyelváltozatról van szó, amely bővelkedik új elemekben, és amelynek igen nagy a stiláris ereje. Mennyivel kifejezőbb, ha azt mondja a diák, hogy A tantárs engem pecázott ki a karóalbumból, ahelyett, hogy A tanár engem hívott

fel az osztálykönyvből. Vagy: A sulibakter megrázta a kolompot. Köznyelven: Az iskolaszolga csengetett. A diáknyelv szinonimabősége, hogy ugyanazt a fogalmat igen sokféleképpen meg tudja nevezni, szintén stiláris erejét mutatja. Végül, de nem utolsósorban ötletessége, humora is érdekessé teszi a diáknyelvet arra, hogy felkeltse figyelmünket. Amikor (mint láttuk) algebrai értetlenségnek nevezi a matematikát, drótkecskének a kerékpárt, lócitrompofozónak a pedellust, bohásznak a biológiatanárt, kobakborítónak a sapkát, továbbá karóalbumnak vagy kecakatalógusnak az osztálykönyvet, szímatnak vagy uborkának az orrot. A diáknyelv eleven, hangulatos, ötletekben gazdag, folyton meg-megújuló változata, színfoltja nyelvünknek. Nemzetiségi, vagy ha úgy tetszik, kisebbségi körülmények között külön jelentősége van, arról tanúskodik, hogy él még nyelvteremtő ereje a közösségnek.